

Методика. Практика. Експеримент

Педагогічні умови управління розвитком колективу вчителів школи художньо-естетичного профілю

Ярослава СТЕМКОВСЬКА,

кандидат педагогічних наук, заступник директора з виховної роботи

На сучасному етапі набуває все більшої потужності тенденція до оновлення освіти. Одним із напрямів цього процесу є концептуальний розвиток художньо-естетичної освіти в умовах європейської інтеграції. Мета концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх закладах полягає в тому, «щоб у процесі сприймання, інтерпретації творів мистецтва і практичної художньо-творчої діяльності формувати в учнів особистісно-ціннісне ставлення до дійсності та мистецтва, розвивати естетичну свідомість і художню компетентність, здатність до самореалізації, потребу в духовному самовдосконаленні» [4].

Реалізація цієї мети покладається на сучасного педагога, педагога-митця, що опанував спадщину попередніх поколінь і здатний до неперервного особистісного та професійного самовдосконалення. Саме такі педагоги й вчителі складають педагогічні колективи шкіл художньо-естетичного профілю. Отже, до викладацької діяльності залучаються майстри-художники, актори, режисери, які за своєю професійною підготовкою і внутрішньоособистісним сприйняттям світу дещо відрізняються від учителів, які викладають загальноосвітні предмети.

Людина творча наділена здатністю до реалізації чуттєво-емоційних потреб та успішного проходження всіх етапів творчого акту. Особистість художньо-естетичного спрямування прагне самостійності, визнання власної моделі сприйняття світу, перебуває в процесі пошуку натхнення та гармонізації складових «Я-концепції», що дуже часто призводить до загострення внутрішньоособистісних конфліктів та суперечностей із навколишнім середовищем.

Отже, процес управління розвитком колективу вчителів школи художньо-естетичного профілю відбуватиметься за адекватних умов його реалізації, що буде залежати передусім від функціонування освітнього середовища та, відповідно, педагогічних умов, які забезпечать означений процес.

На сучасному етапі розвитку освіти такі педагогічні умови є предметом дослідження багатьох науковців. Це підтверджують наукові розробки Г.Коджаспірової [3], М.Фіцули [9] та ін. Дослідження й використання в педагогіці наукового поняття «педагогічні умови» актуалізувало необхідність з'ясування його сутності. У Новому тлумачному словнику української мови поняття «умова» інтерпретується

як «необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь» [6, с. 632]. У Філософському енциклопедичному словнику зазначено, що «умова складає таке середовище, обставину, у якій явища виникають, існують, розвиваються» [10, с. 618]. Тлумачення категорії «умова» характеризує її з позиції «відношення предмета з навколишніми явищами, без яких він не може існувати» [там само, с. 497].

Ми поділяємо ідеї М.Фіцули, який розглядає педагогічні умови як «сукупність об'єктивних можливостей та обставин педагогічного процесу, цілеспрямовано створюваних, що реалізуються в освітньому середовищі, сприяючи забезпеченню вирішення конкретного педагогічного завдання» [8, с. 58].

У контексті нашого дослідження заслуговують на увагу праці сучасних вітчизняних і зарубіжних дослідників, зокрема Л.Калініної [2], Г.Матвєєвої [5], Я.Овсієнко [7].

Аналізуючи організаційно-педагогічні засади діяльності спеціалізованої школи художньо-естетичного профілю, Г.Матвєєва педагогічними умовами вважає «триступеневу систему навчання;

формування розвивального освітньо-культурного середовища завдяки системній навчальній і позанавчальній роботі; побудову навчально-виховного процесу на основі співтворчості педагогів та учнів, що передбачає просування учня в межах поля розвитку школи за індивідуальною освітньою траєкторією; розробку авторського методико-дидактичного забезпечення та впровадження його в практику; співпрацю з громадськими організаціями та розширення партнерської взаємодії» [5, с. 34].

Слушними є зауваження Я.Овсієнко, яка поняття «педагогічні умови підготовки майбутніх фахівців із виготовлення художніх виробів із кераміки в загальноосвітніх школах художньо-естетичного профілю» розуміє як «сукупність чинників, які забезпечують ефективність перебігу навчально-виховного процесу, сприяють цілеспрямованому художньо-естетичному розвитку учнів, утворюють естетико-розвивальне середовище, у якому формується готовність майбутніх кваліфікованих робітників до здійснення означеної діяльності» [7, с. 51].

Зважаючи на зазначене, вважаємо за потрібне детальніше розглянути педагогічні умови управління розвитком колективу вчителів школи художньо-естетичного профілю як комплекс зовнішніх і внутрішніх передумов розвитку явища. На основі даних, отриманих у результаті аналізу джерельної бази й практичної діяльності, ми визначили педагогічні умови, що є гарантом вирішення завдань управління розвитком організаційної культури вчителів школи художньо-естетичного профілю.

Першою умовою вважаємо необхідність реалізації комплексу теоретико-методологічних та організаційно-педагогічних дій суб'єктів управління для управління розвитком колективу вчителів школи художньо-естетичного профілю. Для цього передусім суб'єкти управління мають представити фактичні результати дослідження рівня розвитку педагогічного колективу, порівняльний аналіз отриманих результатів із результатами шкіл-респондентів різних типів.

Дослідження рівня управління розвитком колективу вчителів школи художньо-естетичного профілю – достатньо складна проблема, що передбачає вирішення найважливіших методологічних питань природи феномену управління розвитком, співвідношення в цьому процесі локального й глобального, об'єктивного й суб'єктивного, індивідуального й суспільного. Під час відбору методик, спрямованих на реалізацію дослідження, необхідно приділяти увагу тестам і анкетам, що дозволять точніше й оперативніше (зокрема, в умовах групової роботи) визначити необхідні критерії й параметри.

Вважаємо, що для глибшого аналізу рівня розвитку колективу вчителів школи художньо-естетичного профілю, важливо враховувати думку всіх генераторів організаційних процесів загальноосвітнього навчального закладу, зокрема керівника, адміністративної ланки, педагогічного колективу, учнів і батьківської громади. Зауважимо: розвиток

колективу школи художньо-естетичного профілю залежить від зовнішніх (соціальна, економічна, політична ситуація у країні, зв'язки навчального закладу з громадськими організаціями та державними установами) і внутрішніх чинників (розвинена система науково-методичної роботи, стиль управлінської діяльності, рівень навчально-методичного забезпечення навчального процесу, готовність педагогів до інноваційної діяльності, характер комунікативних процесів, мотиваційний рівень учнів і педагогів, ціннісні орієнтації суб'єктів навчально-виховного процесу, наявність іміджевого компонента). Діагностичний інструментарій повинен охоплювати всі чинники і бути спрямованим на виявлення основних цілей, що сприймаються більшістю членів шкільного колективу, цінностей, норм поведінки, готовності до змін та інновацій, комфортності освітнього середовища тощо.

З огляду на це, другу педагогічну умову ми пов'язуємо з наявністю мотиваційного механізму, що забезпечує процес розвитку колективу вчителів у системі науково-методичної роботи школи художньо-естетичного профілю на основі стимулювання мотивації суб'єктів управлінської діяльності до науково-методичної роботи, формування у співробітників почуття впевненості в успіху професійної діяльності, підготовку суб'єктів управління до створення стилю навчального закладу, спрямованого на розвиток рівня організаційної культури й зміцнення зв'язків соціального партнерства.

На нашу думку, для створення ефективного мотиваційного механізму необхідно чітко розмежувати мотиваційні чинники і стимули, які мають встановлюватися лише відповідно до результатів попередньо проведених досліджень. Адміністрація школи повинна приділяти значну увагу управлінню розвитком педагогічного колективу як основі формування мотиваційного механізму в стратегічному управлінні навчальним закладом. Зауважимо, що саме особистість є генератором розвитку в колективі, тому знання про особливості мотивації суб'єктів навчально-виховного процесу є ключовими в розвитку педагогічного колективу школи художньо-естетичного профілю.

Велике значення для формування мотиваційного механізму приділяється виробленню в педагогічних працівників почуття переконаності в успіху професійної діяльності. Це виявляється насамперед в емоційній і професійній підтримці педагогів щодо переживань і сумнівів, педагогічної чуйності, готовності до надання професійної взаємодопомоги, позитивного ставлення до професійних досягнень колег, конструктивного вирішення професійних проблем, готовності суб'єктів процесу управління до активної професійної взаємодії.

Третьою педагогічною умовою вважаємо перехід до ціннісно орієнтованого розвитку педагогічного колективу школи художньо-естетичного профілю, де формуються моральні цінності й установки діяльності навчального закладу, що спонукатимуть

інтелектуальний потенціал учителів на ефективну реалізацію місії та цілей науково-методичної роботи. При цьому розвивається солідарність усіх педагогічних працівників навколо цінностей, норм, традицій, підвищується їхня відповідальність за якість професійної діяльності, зміщуються акценти управлінської діяльності у площину створення контексту спільних цінностей.

Значущою складовою у досліджуваному контексті є організаційні цінності. Ми вважаємо важливим той факт, що організаційні цінності спонукають суб'єктів управління до самоаналізу, узгодження професійно-педагогічної діяльності, професійно-педагогічних цінностей і цінностей організаційної культури, що призводить до переосмислення власної системи цінностей. У результаті цього відбувається осмислення ними ролі організаційної культури в роботі школи, формуються передумови для переходу до якісно інших цінностей. До них, на нашу думку, належать цінності гуманістичного ставлення до особистості, вдосконалення якості педагогічної діяльності, особистісно орієнтована спрямованість освітнього процесу, особиста відповідальність кожного суб'єкта процесу управління за якість освітніх послуг, професійно-особистісний розвиток педагогічних і управлінських кадрів.

Для нашого дослідження цінними є ідеї А.Занковського. Науковець вважає: «цінності є базовими уявленнями про те, що певні ідеї, цілі, форми поведінки або інститути є індивідуально чи соціально пріоритетнішими, ніж інші ідеї, цілі, форми поведінки» [1, с. 571]. Тож можемо зробити припущення щодо провідного значення побудови оновленої організаційної системи цінностей. Кожен з учасників навчально-виховного процесу взаємодіє з цією системою й уже має особистісну ціннісну парадигму. Ця складова сприяє узгодженню особистісних цінностей керівника школи, педагогів, учнів та їхніх батьків із цінностями, що їх детермінує навчальний заклад, професійно-педагогічних цінностей і цінностей організаційної культури, а це допомагає запобігати виникненню суперечностей, сприяє усвідомленню цінності діяльності загальноосвітнього навчального закладу й прийняттю детермінованих ним цінностей. Серед них – цінність відкритої суб'єкт-суб'єктної взаємодії, гуманістичне ставлення до учнів, професійного й життєвого досвіду, прагнення до самовдосконалення, особистісно орієнтовану спрямованість освітнього процесу, вдосконалення якості педагогічної діяльності, готовність до інновацій та ініціативної поведінки всіх учасників навчально-виховного процесу.

Стратегія управління школою художньо-естетичного профілю припускає формування нової системи цінностей і змістів професійно-педагогічної діяльності суб'єктів процесу управління, є підґрунтям необхідних умов для переходу до управління розвитком організаційної культури школи. Важливою умовою активізації діяльності суб'єктів управління

щодо зміни професійно-особистісних цінностей є залучення їх у процес прийняття управлінських рішень, розширення можливості для самоврядування, демократизації, надання свободи вибору форм, методів, засобів навчання й виховання.

Досконала реалізація визначених умов можлива за наявності мистецько-педагогічних чинників, що створюють художньо-естетичне середовище загальноосвітнього навчального закладу художньо-естетичного профілю. Тому *четверту педагогічну умову* ми пов'язуємо зі сформованим культурно-освітнім середовищем, що охоплює мистецько-педагогічні чинники в управлінні розвитком педагогічного колективу школи. Підґрунтям для розгляду мистецько-педагогічних чинників є результати діагностики рівня розвитку педагогічних колективів шкіл різних типів, які виявили: показники високого рівня досліджуваного феномену простежуються у школах нового типу, зокрема в школах художньо-естетичного профілю.

Серед таких чинників нами визначено специфіку навчального процесу. Високий рівень розвитку досягається завдяки специфічній побудові навчального процесу, а саме: включення до навчального плану профільних предметів художньо-естетичного спрямування; наявності у складі педагогічного колективу майстрів-художників, акторів, режисерів; постійного залучення всіх учасників навчально-виховного процесу до творчої діяльності.

Така система організації навчально-виховного процесу має підтвердження в сучасній педагогічній практиці. Це передусім стосується експериментальних навчальних закладів – шкіл художньо-естетичного профілю, які успішно функціонують на теренах вітчизняної освіти, використовуючи авторські навчальні програми. Серед значущих можна виділити Академію дитячої творчості, Малобілозерську естетичну гімназію-інтернат «Дивосвіт», Державну спеціалізовану художню школу-інтернат I–III ступенів «Колегіум мистецтв у Опішному».

Державна спеціалізована художня школа-інтернат I–III ступенів «Колегіум мистецтв у Опішному» – навчальний заклад художньо-естетичного профілю, який забезпечує здобуття учнями повної загальної середньої освіти і профільної художньої допрофесійної підготовки творчо обдарованих дітей у галузі образотворчого мистецтва та гончарства. Основу освітньої діяльності колегіуму мистецтв становить інтегративний принцип набуття учнями скоординованих знань із різних видів мистецтва.

У зміст концепції освітньої діяльності Малобілозерської естетичної гімназії-інтернату «Дивосвіт» покладено ідею про поступовий перехід від підтримувального до випереджального навчання, що орієнтоване на майбутнє і реалізується шляхом активізації творчого начала кожної особистості, створення передумов для розвитку творчих здібностей і обдарувань, індивідуалізації й диференціації навчання, єдності процесів навчання, виховання, розвитку особистісної творчості.

Провідною метою функціонування Миколаївської спеціалізованої школи I–III ступенів «Академія дитячої творчості» визначено «створення комплексу умов, які забезпечать дітям шкільного віку здобуття повної загальної середньої й профільної художньо-естетичної освіти відповідно до державного та галузевого стандартів, реалізацію цільової допрофесійної підготовки в галузі мистецтва, розвиток природних здібностей та обдарувань учнів, формування соціально компетентної, духовно розвиненої, творчої й конкурентоспроможної особистості» [5, с. 64]. Навчально-виховний процес спрямований на формування людських якостей і тих фізичних, моральних та інтелектуальних ресурсів, які людина реалізує у своєму житті. Як ефективно відбуватиметься цей процес, залежить від роботи всіх структурних підрозділів школи.

Зміст художньо-естетичної освіти і специфіка організації навчального процесу зумовлюються структурою школи, що складається із загально-освітнього (надає освіту на рівні державного стандарту), декоративно-прикладного й сценічного відділень, творчого центру, соціально-психологічної служби. Отже, система художньо-естетичної освіти передбачає активізацію творчої діяльності не лише в учителів художньо-естетичного профілю, а й учителів загальноосвітніх предметів. Взаємовплив світоглядів педагогів різних напрямів є одним із мистецько-педагогічних чинників, що створює неповторну атмосферу взаємодії, довіри й духовності.

Важливим чинником також є загальнодидактична проблема розвитку творчої особистості. Аналіз особливостей навчальних планів згаданих закладів дає можливість констатувати факт наявності вагомого компонента дисциплін художньо-естетичного профілю. Наприклад, у навчальному плані експериментального загальноосвітнього навчального закладу «Академія дитячої творчості» це співвідношення становить 80,5 % на 19,5 % (I ступінь навчання), 77 % на 23 % (II ступінь навчання) та 83 % на 17 % (III ступінь навчання) [там само, с. 268].

Зауважити, що в рамках розвитку творчого потенціалу особистості кожного учня Колегіум мистецтв у Опішні щорічно проводить Міжнародний молодіжний гончарський фестиваль, мета якого – залучення до заняття гончарством і вивчення історико-мистецьких досягнень гончарства школярами, молоддю, розвиток традицій гончарства, популяризація дитячої художньої творчості.

Щороку в навчальному закладі Малобілозерська естетична гімназія-інтернат «Дивосвіт» проходить обласний фестиваль дитячої творчості «Білозерські самоцвіти», де кращі дитячі колективи Запорізької області мають можливість виявити свої компетенції в різних галузях національної культури, ознайомитися зі здобутками однолітків інших навчальних закладів регіону. Однією з форм розвитку творчого потенціалу є регіональний захід «Малобілозерський ярмарок»: барвисте українське вбрання, гумор, національні дієства,

атракціони наповнюють у цей день центральний майдан села.

Миколаївська спеціалізована школа «Академія дитячої творчості» щорічно, впродовж 17 років, проводить Міжнародний фестиваль дитячої творчості «Золотий лелека». Провідна ідея фестивалю – відродження національної культури на основі дитячого мистецтва. Ця форма є логічним продовженням навчально-виховного процесу, джерелом насичення й збагачення організаційної культури загальноосвітніх навчальних закладів художньо-естетичного профілю.

Усі зазначені форми й методи роботи є підґрунтям для створення художньо-естетичного середовища школи. Постійне включення у творчу діяльність усіх учасників навчально-виховного процесу сприяє розвитку ціннісно-мотиваційної складової, формуванню культурологічної складової й дієвості професійної та комунікативно-рефлексивної складових розвитку колективу вчителів школи художньо-естетичного профілю. Високий рівень управління розвитком колективу вчителів школи художньо-естетичного профілю узгоджує й гармонізує внутрішні й зовнішні мотиви професійної і навчальної діяльності, формує в педагогів позитивне ставлення до професійної діяльності шляхом розробленої системи стимулювання й визнання результатів роботи.

Зазначимо: сформованість мотиваційно-ціннісних установок забезпечує відповідність формальних і неформальних норм і правил поведінки, характерних для навчального закладу. Це допомагає учасникам навчально-виховного процесу визнати їх, сприяє злагодженості в роботі.

Важливим завданням сучасності є розкриття місії і філософії діяльності загальноосвітнього навчального закладу шляхом упровадження спільних ідей та цілей діяльності на основі реальних потреб учасників навчально-виховного процесу. Діяльність цих суб'єктів формує шанобливе ставлення до навчального закладу, його історії, традицій, ритуалів, символів, які є засобами передачі основних організаційних, загальнолюдських і професійно-педагогічних цінностей.

Нині актуальним є питання, як представити унікальність навчального закладу, особливості його життєдіяльності. На наш погляд, це реалізується двома способами: формулюванням і документальним оформленням авторської концепції, а також створенням і позиціонуванням позитивного іміджу школи. На підґрунті цієї інформації школи добирають певні атрибутивні іміджеві характеристики, візуально оформлюють їх у форматі буклетів, інших матеріалів та оприлюднюють у зовнішньому середовищі. У такий спосіб формується інформаційне поле школи як відкритої соціально-педагогічної системи для потенційних споживачів освітніх послуг, партнерів і спонсорів. Логотип, девізи, друкована продукція, шкільна форма та інші символічні атрибути сприяють формуванню внутрішньої

культури та зовнішнього позитивного образу школи, розкривають її переваги.

Отже, обґрунтовані педагогічні умови дають можливість стверджувати про важливість відкритості школи до нововведень, сприйняття пропозицій соціуму, самоосвіти, а її основа – відкритість учителя для спілкування, обміну досвідом, готовність до співпраці, сприйняття колег не як конкурентів, а як партнерів у діяльності. Обличчя школи – педагогічний колектив, його досягнення.

Кожна з виявлених педагогічних умов має свої внутрішні можливості, будучи переважно спрямованою на розвиток педагогічного колективу школи художньо-естетичного профілю. До того ж кожна окрема умова не може повністю забезпечити ефективність вирішення досліджуваної проблеми. Тільки системна єдність дозволить досягти найкращих результатів.

Література

1. Занковський А.Н. Организационная психология: учебное пособие [для вузов по спец. «Организационная психология»] / А.Н. Занковский. – М.: Флинта: МПСИ, 2000. – 648 с.
2. Калініна Л. Естетичне виховання молодших школярів як соціально-педагогічна проблема [Текст] / Л.Калініна // Рідна школа. – 2006. – №3. – С. 24–26.
3. Коджаспирова Г.М. Педагогический словарь: [для высш. и сред. пед. учеб. заведений] / Г.М. Коджаспирова, А.Ю. Коджаспиров. – М.: Академия, 2003. – 173 с.
4. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах // Директор школи. – 2005. – №4.
5. Матвеева Г.Д. Організаційно-педагогічні засади діяльності спеціалізованої школи художньо-естетичного профілю [Рукопис]: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.06 / Матвеева Ганна Дмитрівна; ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України. – К., 2011. – 170 с.
6. Новий тлумачний словник української мови: у 4-х томах: Т. 1. А-Є / уклад.: В.Яременко, О.Сліпушко. – К.: АКОНІТ, 2001. – 912 с.
7. Овсієнко Я.М. Професійна підготовка майбутніх фахівців з виготовлення художніх керамічних виробів у спеціалізованих загальноосвітніх навчальних закладах художньо-естетичного профілю [Рукопис]: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Яніна Миколаївна Овсієнко; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України, 2013.
8. Освітній менеджмент: навч. посіб. [Текст] / Авторський колектив. За ред. Л.І. Даниленко, Л.М. Карамушки. – К.: Шкільний світ, 2003. – 392 с.
9. Фіцула М.М. Педагогіка: навчальний посібник [для студентів вищих педагогічних закладів освіти] / М.М. Фіцула. – К.: Академія, 2000. – 544 с.
10. Філософський словарь / под ред. И.Ф. Фролова. – 5-е изд. – М.: Политиздат, 1987. – 590 с.

Анотації

Ярослава СТЕМКОВСЬКА

Педагогічні умови управління розвитком колективу вчителів школи художньо-естетичного профілю

У статті проаналізовано сутність поняття «педагогічні умови»; розглянуто наукові позиції сучасних вітчизняних дослідників щодо означеної проблематики; визначено педагогічні умови, які є гарантом вирішення завдань управління розвитком організаційної культури вчителів школи художньо-естетичного профілю. Зазначено, що унікальність навчального закладу реалізується двома способами: формулюванням і документальним оформленням авторської концепції, а також створенням і позиціонуванням позитивного іміджу школи.

Ключові слова: педагогічні умови, наукова позиція, авторська концепція, імідж школи.

Ярослава СТЕМКОВСКАЯ

Педагогические условия управления развитием коллектива учителей школы художественно-эстетического профиля

В статье проанализирована сущность определения «педагогические условия»; рассмотрены научные позиции современных отечественных исследователей по указанной проблематике; определены педагогические условия, которые являются гарантом решения задач управления развитием организационной культуры учителей школы художественно-эстетического профиля. Указано, что уникальность учебного заведения реализуется двумя способами: формулировкой и документальным оформлением авторской концепции, а также созданием и позиционированием положительного имиджа школы.

Ключевые слова: педагогические условия, научная позиция, авторская концепция, имидж школы.

Yaroslava STEMKOVSKA

Pedagogical conditions of the management of the development of teachers' collective of a school of artistic-aesthetic profile

The essence of the definition of «pedagogical conditions» has been analyzed; scientific viewpoints of contemporary researchers referring to the abovementioned range of problems have been given; pedagogical conditions which are the guarantee of solving the task of the management of the development of organizational teachers' culture of a school of artistic-aesthetic profile have been defined; it has been mentioned that the uniqueness of the educational establishment is realized in two ways: formulating and documentary registration of author's conception, and also formation and positioning a positive school image.

Keywords: pedagogical conditions, scientific viewpoint, author's conception, school image.